

Как функция ОРД криминальная разведка в наибольшей степени соответствует этому значению применительно к отдельным сложным и долговременным оперативно-розыскным мероприятиям - оперативное внедрение, создание легендированных учреждений и организаций, которые, как правило, рассчитаны на определенное время, предусмотренное сроками ведениями оперативно-розыскных дел.

Поскольку большинство оперативных подразделений криминальной полиции в силу недостаточной квалификации кадров и ограниченных финансовых возможностей, практически не в состоянии обеспечивать подготовку и проведение сложных оперативно-розыскных мероприятий, то целесообразно в этих целях создать в аппаратах криминальной полиции МВД и ГУ НП областей подразделения криминальной разведки. Для того, чтобы они не дублировали отраслевые оперативные подразделения, а только обсуживали их путем оказания помощи в проведении сложных мероприятий, которые отраслевые подразделения не в состоянии осуществлять самостоятельно, на подразделения криминальной разведки можно возложить решение задач оказания практической помощи, в проведении сложных оперативно-розыскных мероприятий как-то:

оперативное внедрение негласных сотрудников для выполнения специального задания по раскрытию тяжких и особо тяжких преступлений, а не только по раскрытию организованных групп и организаций;

создание легендированных предприятий, учреждений и организаций, подготовка документов и средств технического прикрытия. В проведении гласных оперативно-розыскных мероприятий и операций подразделения криминальной разведки участвовать не должны, их следует зашифровывать.

Термин "криминальная разведка" не может заменить термин "оперативно-розыскная деятельность", поскольку цель любой разведки - добывание информации, а ОРД, кроме поиска разведывательной информации, еще

и обеспечивает ее реализацию путем принятия от имени государства, предусмотренных действующим законодательством уголовно-процессуальных и иных решений. Использование термина "криминальная разведка" вместо ОРД обеднит содержание этой деятельности, которая, имея разведывательный характер, является самостоятельным видом правоохранительной деятельности, важнейшим инструментом противодействия уголовным правонарушениям. Если уж менять название ОРД то на наш взгляд целесообразнее именовать негласную деятельность криминальной полиции уголовно-розыскной деятельностью, реализующей разведывательную функцию, и в последующем формировать уголовно-розыскное право Украины.

Литература

1. Ожегов С.И. Словарь русского языка. - М.: Русский язык, 1984. - С. 571
2. Юридична енциклопедія. - Том 5. - К.: Українська енциклопедія імені М.П. Бажана, 2003. - С. 343-344.
3. Цехан Д.М. Оперативна-розшукова діяльність та кримінальне переслідування: проблеми співвідношення (функціональний аспект) / Д.М. Цехан, І.В. Гловюк // Порівняльно аналітичне право. - 2013. - № 4. - С. 340-344.
4. Албул С.В. До питання визначення правоохоронної розвідки органів внутрішніх справ // Південноукраїнський правничий часопис. - 2014. - № 1. - С. 137-141.

*Водько Н.П.,
доктор юридических наук, професор
Ведущий научный сотрудник
Научно-исследовательской лаборатории
проблемных вопросов
правоохранительной деятельности ОГУВД,
Член Всеукраинской ассоциации ученых и
специалистов в сфере оперативно-розыскной
деятельности
Надійшла до редакції: 29.12.2015*

УДК 351.745.7

ВІДОМОСТІ ПРО ОСОБУ ЗЛОЧИНЦЯ В СИСТЕМІ ЕЛЕМЕНТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ ВІДНОСНО ІНОЗЕМЦІВ

Домніцак Р. В.

Стаття присвячена питанням визначення соціальних типологічних та психологічних ознак особи злочинців, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини відносно іноземців. Автор, на підставі аналізу існуючих точок зору, результатів особистого дослідження виказує власне ставлення до означеного питання та пропонує соціальну модель сучасного корисливо-насильницького злочинця.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність; особа злочинця; соціально значущі складові особистості; корисливо-насильницькі злочини.

Статья посвящена вопросам определения социальных типологических и психологических признаков личности преступников, которые совершают корыстно-насильственные преступления в отношении иностранцев. Автор, на основе анализа существующих точек зрения, результатов личного исследования, выражает собственное

отношение к указанному вопросу и предлагает социальную модель современного корыстно-насильственного преступника.

Ключевые слова: оперативно-розыскная деятельность; личность преступника; социально значимые составные личности; корыстно-насильственные преступления.

The article is devoted the questions of determination of social and psychological signs of personality of criminals which accomplish mercenary-violent crimes in regard to foreigners. Investigating this question, an author analyses the modern state of criminality in Ukraine, psychological aspects of counteraction of criminality. An author, on the basis of analysis of existent points of view, results of the personal research, expresses own attitude toward the indicated question and offers the social model of modern mercenary-violent criminal. In the article grounded, that

the specific of mercenarily-violent crimes stipulates the specific of personality of criminal.

Keywords: operative-search activity; personality of criminal; socially meaningful component personalities; mercenary-violent crimes.

Актуальність теми. Інформація про особу злочинця, поряд з іншими відомостями, являють собою один з найбільш значущих елементів оперативно-розшукової характеристики злочинів. В сучасній науці проблема особи злочинця - одна з основних і досить досліджених. Тією чи іншою мірою її розглядали та досліджували С.В. Албул, В.Г. Андросюк, Ю.М. Антонян, Б.В. Волженкін, В.І. Грачов, А.І. Долгова, А.Ф. Зелінський, В.С. Ковальський, О.М. Костенко, В.М. Кудрявцев, А.П. Тузов, В.Д. Філімонов, В.І. Холостов, О.М. Цільмак, С.І. Яковенко та ін. Вивчення особи злочинця здійснюється головним чином для з'ясування і оцінки тих її особливостей і рис, які в сукупності з елементами конкретної життєвої ситуації породжують таке складне психічне утворення як мотивація злочину. Не дивлячись на існуючий інтерес до питань визначення загальних складових особи злочинця, саме питанням вивчення особи злочинця, що вчинює корисливо-насильницькі злочини відносно іноземців, у сучасній науці приділяється недостатньо уваги. На наш погляд, це й обумовлює актуальність теми дослідження відомостей про особу злочинця в системі елементів оперативно-розшукової характеристики корисливо-насильницьких злочинів. Метою статті вбачається розкриття соціальних типологічних та психологічних ознак особи злочинців, які вчиняють корисливо-насильницькі злочини відносно іноземців

Виклад основного матеріалу. Проведений нами аналіз матеріалів кримінальних проваджень за фактами корисливо-насильницьких злочинів відносно іноземців показав, що ця група злочинів характерна для осіб чоловічої статі. У 98,3% розглянутих нами випадків, безпосередніми виконавцями були саме чоловіки. В науковій літературі висловлюється думка про наявність об'єктивного взаємозв'язку між віковими особливостями особи правопорушника і видом протиправного діяння [1; 2, с. 103]. Дослідження вікових характеристик осіб, що здійснили корисливо-насильницькі злочини відносно іноземців, проведені вітчизняними і зарубіжними науковцями, дозволили виявити ряд значущих тенденцій. Так, з підвищенням віку зменшується кількість осіб, які здійснюють злочини цієї групи [5, с. 112; 6, с. 54]. Крім цього, фахівцями відмічена тривожна тенденція істотного "омолодження" контингенту корисливо-насильницьких злочинців [3, с. 84]. Різні автори неоднаково визначають найбільш активні у криміногенному відношенні вікові групи корисливо-насильницьких злочинців, що вчинюють посягання відносно іноземців. Ряд дослідників відмічають підвищену криміногенну активність 18-25-літніх злочинців [3, с. 97]. Науковці вказують, що коефіцієнт засуджень 18-24-літніх більш ніж в 3,5 рази перевищує аналогічний показник 30-39-літніх чоловіків. З середовища 18-24-літніх за корисливо-насильницькі посягання засуджується майже в 10 разів більше чоловіків, ніж з середовища 40-49-літніх [5, с. 136]. У свою чергу, інші автори відмічають значну питому вагу в загальному складі корисливо-насильницьких злочинців (засуджених осіб), вікової групи від 25 до 29 років [6, с. 63]. Крім цього, науковцями відмічалася відносно висока частка участі неповнолітніх у вуличних грабежах.

Звертає на себе увагу переважна стабільність показників вікових груп найбільшої кримінальної активності корисливо-насильницьких злочинців, що вчинюють посягання відносно іноземців. Проведене нами вивчення кримінальних проваджень, розпочатих за фактами корисливо-насильницьких посягань відносно іноземців, дає підстави констатувати, що 91,7% встановлених осіб дійсно не перетнули 35-річний віковий бар'єр. Однак, нижні вікові межі цієї групи є трохи вищими за межі загальної маси корисливо-насильницьких злочинців і становлять 20 років. У зв'язку з цим, науковцями небезпідставно відмічається своєрідний розряд криміногенного потенціалу цієї вікової групи стосовно більшої частини умисних загальнокримінальних злочинів [1; 2; 4, с. 10-11]. Виявлення найбільш криміногенних вікових груп, являє собою цінну інформацію для розробки конкретних заходів щодо виявлення, попередження та припинення злочинів, а також прогнозування як загального рівня злочинності, так і злочинності окремих груп населення.

Примітно, що зростанню рівня освіти населення загалом відповідає зростання освітнього рівня осіб, що здійснили злочини. Примітно, що така тенденція притаманна і для корисливо-насильницьких злочинців відносно іноземців [2, с. 121-122]. Аналіз показників рівня освіти осіб, засуджених за вчинення корисливо-насильницьких злочинів відносно іноземців в різні періоди, дає підстави стверджувати, що відмічене явище прогресує в частині підвищення рівня освіти вказаної категорії осіб. За даними науковців, до середини 70-х років минулого століття частка осіб з середньою освітою серед засуджених за грабежі, розбої і вимагання, становила майже 19%; 0,3% мали незакінчену вищу і 0,2% вищу освіту [5, с. 141]. Вже до середини 80-х років ХХ століття частка осіб з закінченою середньою освітою серед засуджених за здійснення корисливо-насильницьких злочинів досягла 60% [5, с. 142]. Наприкінці ХХ - початку ХХІ століття звичний "злодій з великої дороги" стає більш цивілізованим. Неодноразово в юридичній літературі підкреслювалася роль освіти як чинника, стримуючого кримінальну активність особи. Безсумнівно, рівень освіти нерозривно пов'язаний з інтелектом і вольовими якостями індивіда. Однак, це не означає, що такий розвиток інтелекту не може мати кримінальну спрямованість. Проведене нами дослідження, на основі даних про осіб, що здійснили корисливо-насильницькі злочини відносно іноземців в Західних регіонах України за період з 2011 до 2015 року, свідчить про досить високий рівень освіти вказаної категорії злочинців. Так, частка осіб із середньою освітою становила 73,3 %. Приблизно рівні позиції посідають особи з неповною середньою (11,9%) і середньою-спеціальною (11,6%) освітою. Стурбованість викликає той факт, що частка осіб, які мають вищу освіту, хоч і є в загальній масі незначною, але все ж, має тенденцію до зростання. Необхідно, однак, зробити обмовку. В основу нашого аналізу були покладені відомості про закінчення особою того чи іншого навчального закладу, тобто показник формальної освіти. При цьому фактичний обсяг знань і загальний культурний рівень не у всіх випадках відповідали вказаному формальному рівню освіти. Дійсно, як відмічалася нами раніше, на жаль, освіта не завжди дорівнює освіченості. У суспільстві, де культурні цінності підміняються цінностями матеріальними, зникає духовність. Відсутність духовності - основа агресії. Ми погоджуємося з С.В. Албулом, який зазначає, що бездуховність суспільства призводить до масових проявів

деструктивності - злочинності [2, с. 63].

Необхідно зазначити, що встановлення і дослідження особливостей соціальної характеристики осіб, які здійснили корисливо-насильницькі злочини відносно іноземців, за родом занять, у теперішній час в теоретичному аспекті є деяко проблематичними. Істотні зміни в соціальній стратифікації потребують нового градації існуючих соціальних груп [1, с. 43]. Соціальна і економічна нестабільність призвели до нестабільності соціально-ролевих властивостей особистості. Відсутність "упевненості в завтрашньому дні" сьогодні стала реальністю. За цих умов надзвичайно складним уявляється представити всеосяжну градацію соціальних груп, що склалися і стрімко змінюються. На наш погляд, оптимально здійсненою і застосовною в дослідженнях може бути укрупнена класифікація, заснована на відомостях про наявність або відсутність постійного (або тимчасового) місця роботи (навчання) в особи на момент вчинення злочину. Умовно така класифікація може бути представлена трьома підгрупами: учні; особи, що працюють; непрацюючі. Віднесення до тієї або іншої підгрупи повинне, на нашу думку, походити з основного роду заняття (рольового статусу) особи. Проведене нами на основі запропонованої класифікації дослідження даних про осіб, які здійснили корисливо-насильницькі злочини відносно іноземців, показало, що 62,6% таких осіб до моменту посягання ніде не працювали і не вчилися. У свою чергу, 22,2% злочинців були учнями тих чи інших навчальних закладів. І лише 15,2% осіб мали постійне місце роботи. Примітно, що 72,3% непрацюючих осіб, що вчинили корисливо-насильницькі злочини, до здійснення посягання мали попередній досвід трудової діяльності. Аналіз показників, взятих за період з 2011 по 2015 рік, свідчить про те, що кількість непрацюючих осіб, що здійснили корисливо-насильницькі злочини відносно іноземців, з року в рік має тенденцію до зростання. Багато науковців вважають, що кількісно ця категорія із зростанням безробіття буде збільшуватися. Однак, за нашим переконанням, категорія осіб, які не працюють не вичерпується лише власне безробітними в буквальному розумінні. Крім вказаної групи, значну частку тут займають особи, які не тільки не мають постійної роботи, але і з різних причин (передусім, особистого небажання) не прагнуть до її пошуків, які забезпечують себе за рахунок випадкових заробітків, нерідко (а то і частіше за все) напівкримінального характеру.

Однією зі значущих соціально-ролевих властивостей, що обов'язково характеризують порушника кримінально-правової заборони, науковці називають сімейний стан [1, с. 42; 3, с. 42]. З плином часу поведінка подружжя, як правило, трансформується у напрямі уявлень, існуючих у партнера, передусім того, хто задає тон у сім'ї. Більшість авторів дотримується думки, що сім'я є істотним чинником, який стримує кримінальну активність індивіда [6, с. 108]. Дійсно, населення, не пов'язане сімейними стосунками, постачає із своєї середі в декілька разів більше корисливо-насильницьких злочинців. Однак, ніякою мірою не спростовуючи тезу про стримуючі властивості сім'ї, необхідно зазначити, що більше як 60% опитаних нами осіб, що на момент здійснення злочину мали сім'ю, пояснювали свої дії саме турботою про її благополуччя. На наш погляд, наявність егоїстичних акцентів, характерних для осіб, які не мають сім'ї, тут замінюються акцентами мікросоціальними, сімейними. Однак, їхнє адекватне сприйняття і подальша реаліза-

ція багато в чому залежать від психологічного стану в самій сім'ї. Будучи вельми мінливим, психологічний клімат в сім'ї є категорія оцінна, суть суб'єктивно опосередкована. Так, понад 80% корисливо-насильницьких злочинців, які мали сім'ї до моменту здійснення злочину, охарактеризували їх як благополучні. Проведений нами аналіз відомостей про сімейний стан осіб, що здійснили корисливо-насильницькі злочини відносно іноземців, дозволив представити такі дані за категоріями. Так, на момент здійснення посягання 63,7% осіб мали сім'ю. Критерієм нашої оцінки при аналізові показників служила не стільки наявність формальних, юридично оформлених шлюбних відносин, за яких подружжя нерідко залишається чужими один одному (фіктивні шлюби; сім'ї, що розпалися без юридичного оформлення розірвання шлюбу тощо), скільки фактичне, реальне спільне мешкання осіб, пов'язаних загальним побутом, що, на нашу думку, має більший значущий потенціал, як стримуючого, так і каталізуючого кримінальну активність, напрямків. Уявляється, що перший підхід є більш нормативним, тоді як останній більш соціологізованим, відповідаючий вимогам кримінологічного аналізу. На наш погляд, цей підхід, орієнтований на наявність фактичних сімейних відносин, найбільш прийнятний для дослідження особливостей характеристики осіб, які вчинили злочини. Тільки при реальному, спільному мешканні осіб, пов'язаних загальним побутом, загальними проблемами, потребами і інтересами, виникають, на нашу думку, необхідні соціально-психологічні зв'язки, що впливають, як на зовнішню, так і на внутрішню детермінацію механізму здійснення злочину - мотивацію злочинної поведінки.

Автори більшості досліджень, присвячених проблемам особи корисливо-насильницьких злочинців, виділяють і інші, значущі властивості, що характеризують таких порушників кримінально-правових заборон. Передусім, відмічаються:

- підвищена соціальна дезорганізація їхніх зв'язків, системи спілкування, статусу;
- високий рівень загального і спеціального рецидиву;
- кримінальна професіоналізація значної їх частини;
- маргіналізація (алкоголізація, наркотизація тощо) їх представників.

Раніше ми відмічали переважно молодий вік і досить високий освітній рівень представників групи злочинців, яка досліджується. Вказані обставини багато в чому визначають характер і спрямованість соціальних зв'язків, системи спілкування. Соціальна дезорганізація таких зв'язків спостерігалася нами у незначній частки корисливо-насильницьких злочинців, що здійснювали, як правило, ситуативні, імпульсивні злочини. В інших випадках коло спілкування, місця і форми проведення дозвілля не мали антисоціальної спрямованості. Серед загальної маси обстежених осіб, частка раніше засуджених є значно меншою за аналогічного показника по всіх корисливо-насильницьких злочинах і складає трохи більше 25%. За даними В.В. Тіщенка, близько 28% осіб, які вчинили корисливо-насильницькі злочини, раніше вже притягувалися до кримінальної відповідальності та мали злочинний досвід [5, с. 65]. Не доводиться говорити і про значну професіоналізацію цієї категорії злочинців. Дійсно, більшість зареєстрованих корисливо-насильницьких злочинних посягань відносно іноземців здійснювалася в групах. Однак, на нашу думку, немає підстав, виходячи з аналізу матеріалів слідчої і судової практики, стверджувати про існування або розвиток тен-

денції професіоналізації цієї злочинної діяльності. Щодо корисливо-насильницьких злочинців, елементи спеціалізації виявляються у деякої частки грабіжників, однак, як правило, знаходяться у межах загальної кримінальної спеціалізації. Як правило, маргінальне супроводження (алкоголізація, наркотизація тощо) мало місце лише у випадках здійснення заздалегідь неспланованих, ситуаційних грабежів, тоді як розбій і весь масив вимагань не виявляють таких ознак.

Висновки. Підводячи підсумок, необхідно зупинитися на обґрунтуванні наступної тези - специфічність корисливо-насильницьких посягань відносно іноземців обумовлює специфічність соціальної характеристики осіб, що їх вчинюють. Це походить, передусім, з наведених нами основних показників соціальної характеристики такого роду порушників кримінально-правових заборон. На нашу думку, встановлення соціально-характерологічної моделі об'єкта дослідження, орієнтоване на типологічні і класифікаційні особливості, буде повною мірою забезпечувати реалізацію як гносеологічної, так і праксиологічної функцій дослідження особи злочинця та подальше вивчення природи злочинності в цілому.

Література

1. Албул С.В. До питання визначення соціально значущих складових особистості корисливо-насильницького злочинця / С.В. Албул // Південноукраїнський правничий часопис. - 2009. - № 1. - С. 41-44.

2. Албул С.В. Корисливо-насильницькі злочини відносно іноземців в Україні: кримінологічний аналіз: монографія / С.В. Албул. - Одеса: Видавець Букаєв В.В., 2009. - 144 с.

3. Албул С.В. Протидія органів внутрішніх справ корисливо-насильницьким злочинам у курортній місцевості: монографія / С.В. Албул, В.Б. Любчик. - Одеса: ОДУВС, 2013. - 140 с.

4. Погорецький М.А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія / М.А. Погорецький. - Харків: Арсіс, 2007. - 574 с.

5. Тищенко В.В. Корыстно-насильственные преступления: криминалистический анализ: монография / В.В. Тищенко. - Одесса: Юрид. л-ра, 2002. - 360 с.

6. Шендрик В.В. Теорія і практика протидії вимаганням оперативними підрозділами органів внутрішніх справ: монографія / А.В. Баб'як, М.В. Стацак, В.В. Шендрик та ін. - Львів: Галицька видавнича спілка, 2012. - 246 с.

Домніцак Р.В.

Заступник начальника -
начальник кримінальної поліції
ГУ НП у Львівській області
Надійшла до редакції: 22.12.2015

УДК 351.74(477)

КРИМІНАЛЬНА РОЗВІДКА З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗБИРАННЯ ОПЕРАТИВНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Ісмайлов К. Ю.

Стаття присвячена дослідженню питання кримінальної розвідки з загальнодоступних відкритих джерел інформації, як найбільш сучасної та вдосконаленої методики в запобіганні, виявленні й нейтралізації злочинності. Розглядаються терміни "кримінальна розвідка", "розвідувальна інформація" та "розвідка з відкритих джерел".

Ключові слова: кримінальна розвідка, кіберпростір, відкриті джерела інформації.

Статья посвящена исследованию вопроса криминальной разведки с общедоступных открытых источников информации, как наиболее современной и совершенной методики в предотвращении, выявлении и нейтрализации преступности. Рассматриваются термины "криминальная разведка", "разведывательная информация", "разведка с открытых источников информации".

Ключевые слова: криминальная разведка, киберпространство, открытые источники информации.

The article investigates the issue of criminal intelligence from publicly available open sources of information, as the most modern and advanced techniques in the prevention, detection and neutralization of crime. The intensity of the development of information society in the processes, software and hardware, accessibility of the Internet, increasing of information flow of public information led to the removal intelligence based on open source to the proper level and made it even more urgent and necessary. Therefore, the article focuses in law enforcement agencies

© К.Ю. Исмайлов, 2016

of Western countries that carry out exploration through open sources. Driven by major regulations in the field of intelligence from open sources. A method of gathering intelligence on computer social networks is described as a method of obtaining intelligence information. For qualitative clarifying terminology "criminal intelligence from open sources" we consider the terms "criminal intelligence", "intelligence information", "intelligence from open sources of information". The article presents the latest statistical data on the number of people in the world who have Internet access, 3G network coverage, index of information and telecommunication technologies in Ukraine. It is concluded that the rapid growth of the role and value of information, development of information technology, software and hardware, accessibility the Internet, increasing the information flow of public information on the one hand and introduce methods of criminal intelligence among law enforcement agencies on the other hand puts the collection and analysis of information from public sources one of the most effective tools of modern intelligence gathering during criminal intelligence.

Keywords: criminal intelligence, cyberspace, open sources of information.

Сьогодні можна з упевненістю стверджувати, що сучасне українське суспільство являє собою суспільство інформаційних технологій, яке використовує у повсякденному житті комп'ютерну техніку, мережі зв'язку, мобільні засоби комунікації та інші технічні засоби. Без інформаційних технологій не проходить жодний день сучасної людини, що закономірно призвело до інтеграції

**ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ
ПРАВНИЧИЙ ЧАСОПИС**